

Britanska demokracija:

Suverenost parlamenta

Objavljeno v knjižni zbirki **Politika**

Simona Kustec Lipicer (ur.)
Politične vsebine in volilna kampanja

Alenka Krašovec (ur.)
Volitve v Evropski parlament 2009

Tomaž Deželan
Nasproti evropskemu federalizmu?

Simona Kustec Lipicer, Samo Kropivnik, Tomaž Deželan, Alem Maksuti
Volilni programi in stališča

Drago Zajc, Samo Kropivnik, Simona Kustec Lipicer
Od volilnih programov do koalicijskih pogodb

Janko Prunk, Metka Rangus
Sto let življenja slovenskih političnih strank: 1890–1990

Danica Fink Hafner (ed.)
*The Development of Civil Society in the Countries
on the Territory of the Former Yugoslavia since 1980s*

Danica Fink-Hafner, Matej Knep, Meta Novak
The Slovenian Greens: From Early Success to Long-Term Failure

Damjan Lajh, Meta Novak
Organizirana civilna družba v procesih odločanja na ravni Evropske Unije

Meta Novak
Izražanje političnih mnenj v anketah

Danica Fink-Hafner, Matej Knep, Meta Novak
Razvoj slovenskih zelenih strank v primerjalni perspektivi

Danica Fink Hafner, Boštjan Slatenšek
Teokracija: Talibski režim v Afganistanu 1996–2001

Elena Nacevska
Women in Politics in Western Balkan Countries

Tomaž Deželan
Izzivi politične participacije mladih

Marko Lovec (ed.)
Populism and attitudes towards the EU in Central Europe

Britanska demokracija: Suverenost parlamenta

Danica Fink Hafner

POLITIKA

Danica Fink Hafner
**Britanska demokracija:
Suverenost parlamenta**

Knjižna zbirka: POLITIKA
Urednica knjižne zbirke: Alenka Krašovec

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV
Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © po delih in v celoti FDV 2019, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Recenzenta: dr. Peter Vodopivec, dr. Drago Zajc
Jezikovni pregled: Barbara Korun
Naslovnica: Janko Testen
Prelom: Leon Beton
Tisk: Tiskarna Cicero

Knjiga se tiska na način sprotnega tiska.

Ljubljana, 2019

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

321.727(410)

FINK-Hafner, Danica

Britanska demokracija : suverenost parlamenta / Danica Fink Hafner. -
Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2019. -
(Knjižna zbirka Politika)

ISBN 978-961-235-874-7

298903552

Kazalo

Kratice	vii
Seznam preglednic	viii
Seznam slik	viii
O avtorici	ix
1 Predgovor	1
2 Uvod	3
3 Ekonomija, vojne in revolucije v tujini kot sprožilci političnih inovacij	3
4 Teoretsko uokvirjanje britanskega modela: britanski liberalizem	27
5 Privolitev, predstavništvo in legitimnost	51
6 Kritične točke v zgodovinskem razvoju modernega parlamenta	61
7 Verska svoboda, delitev cerkve in države	83
8 Živa mrtveca	93
9 Javna uprava: od nepristranosti k politizaciji, od mednarodnega zgleada do krize	99
10 Od večinske k pluralistični demokraciji in nazaj: politične stranke in volitve	107
11 Človekove pravice, državni nadzor in izredne razmere ..	121
12 Spolna neenakost	131
13 Obravnava homoseksualcev	143
14 Kultura, umetnost, mediji in politika	149
15 Britanski model demokracije v sodobnem globalnem kontekstu	161
16 Viri	177
17 Imensko in pojmovno kazalo	237

Kratice

ES	Evropska skupnost
EU	Evropska unija
ZDA	Združene države Amerike
MDS	Mednarodni denarni sklad
NJM	Novi javni menedžment
ZK	Združeno kraljestvo
OZN	Organizacija združenih narodov
LGBTQ	lezbijke, geji, biseksualne, transspolne in transseksualne ter queer osebe

AV	The Alternative Vote
CEMA	The Council for the Encouragement of Music and the ARTS
FMI	The Financial Management Initiative
FMI	The Financial Management Initiative
ICHCPJ	International Centre for the History of Crime, Policing and Justice
LRC	The Labour Representation Committee
LSE	London School of Economics and Politics
MBE	Member of the British Empire
MINIS	The Management Information Systems for Ministers
NAFTA	North American Free Trade Agreement

NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NHS	National Health System
NMW	National Minimum Wage
NPG	New Political Governance
NPM	New Public Management
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
UKIP	UK Independence Party
UNHRC	United Nations Human Rights Council
UNICEF	United Nations Children's Fund
WTO	World Trade organisation
WW III	World War Three
YBAS	Young British Artists

Seznam preglednic

Tabela 1: Primerjava večinske in konsenzualne oblike demokracije	7
--	---

Seznam slik

Slika 1: Raziskovalni model	11
-----------------------------------	----

O avtorici

Danica FINK HAFNER je redna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani na področju političnih strank, interesnih skupin in analize politik. Je med drugim tudi vodja raziskovalnega programa Politološke raziskave. Med njenimi raziskovalnim interesi so prehodi v demokracijo in oblike vladavine. V seriji publikacij o oblikah vladavine je doslej izšla knjiga v soavtorstvu z Boštjanom Slatenškom *Teokracija: Talibski režim v Afganistanu 1996–2001*. Med njenimi številnimi znanstvenimi objavami so tudi članki v mednarodno priznanih znanstvenih revijah, kot so *Public Administration*, *Journal of European Public Policy*, *Legislative Studies*, *Europe-Asia Studies*, *Electoral Studies*, *West European Politics*, *East European Politics and Society* in *European Educational Research Journal*.

1 PREGOVOR

Združeno kraljestvo je prva zahodna država, ki sem jo kot raziskovalka za dlje časa obiskala, in sicer takoj po doktoratu. Na prvi študijski obisk v Združeno kraljestvo sem odpotovala z zelo majhno štipendijo Univerze v Ljubljani in lastnim finančnim vložkom. Vanjo sem se še večkrat vračala. V vlogi raziskovalke in predavateljice sem od leta 1991 do danes večkrat gostovala na University of Strathclyde v Glasgowu na Škotskem, poleg tega pa še na Warwick University v Coventriju, University of Glasgow, University of Bath in na University of London (Birkbeck).

V času svojega prvega študijskega obiska v Glasgowu sem srečala tudi druge družboslovce iz posocialističnih držav, ki so takrat iskale odgovore na vprašanja oblikovanja demokratičnih političnih ustanov. Eden vodilnih strokovnjakov na področju raziskovanja britanskega parlamenta, David Judge, profesor na glasgowski University of Strathclyde, se je takrat zelo čudil, od kod takšno navdušenje “vzhodnjakov” nad britanskim parlamentarizmom. Kar neposredno je komentiral, da so pričakovanja, da se lahko naučimo demokratičnih zgledov v Združenem kraljestvu, močno pretirana. Po poglobljenem študiju britanskega sistema je lažje razumeti profesorjevo pripombo.

Ta knjiga je namenjena prav poglobljenemu vpogledu v razvoj britanskega sistema vladavine in njegove aktualne krize, ki se je posebej izostrila v okoliščinah izstopanja Združenega kraljestva iz Evropske unije in ki ima hkrati tudi pomembne globalne razsežnosti.

Glede na to, da je razvoj britanskega sistema potekal prek več stoletij ozemeljskih sprememb, v knjigi upoštevamo tudi spreminjajoča se imena države: od 10. stoletja do leta 1707 je bila to Kraljevina Anglija (*the Kingdom of England*), ki je leta 1536 priključila tudi Wales, od leta 1707 z združitvijo Anglije in Škotske se je imenovala

Kraljevina Velika Britanija, od leta 1801 (z združitvijo kraljevin Velike Britanije in Irske) pa Združeno kraljestvo Velike Britanije in Irske, od leta 1922 naprej (po odceptivi dela Irske) pa Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske. Pri uporabi zadnjega imena praviloma navajamo skrajšano obliko (Združeno kraljestvo) v skladu s prevladujočo prakso.

Raziskovalno delo je potekalo v okviru raziskovalnega programa P5-0136 Politološke raziskave, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Zahvaljujem se kolegom in kolegicam, ki so mi s strokovnimi pripombami pomagali kar se da korektno napisati to delo, še posebej profesorju Davidu Judgeu, specialistu na področju študij parlamentarizma in profesorju na University of Strathclyde, ki mi je dal koristne pripombe na prvo različico rokopisa v angleškem jeziku; Marku Goughu, britanskemu pravniku; profesorju Petru Vodopivcu, zgodovinarju; in profesorju Dragu Zajcu, politologu. Posebej se zahvaljujem Barbari Korun, ki je poskrbela za lekturo in Eleni Nacevski, ki je pomagala tehnično urediti knjigo.

Ljubljana, januar 2019

Danica Fink Hafner

2 UVOD

Knjigo začenjamo z umestitvijo raziskovalnega pristopa v literaturo, ki se ukvarja z demokracijo od približno osemdesetih let 20. stoletja do danes. Na tej podlagi orišemo ključni raziskovalni interes in raziskovalni pristop knjige. Zaključimo s predstavitvijo strukture knjige.

Valovi znanstvenega zanimanja za demokracijo

V zadnjih nekaj desetletjih opazamo več tokov teoretičnih in empiričnih raziskovanj demokracije.

Prehodi v demokracijo konec osemdesetih let in v devetdesetih letih 20. stoletja so ponovno spodbudili preizpraševanje, kaj je demokracija, katere so njene nujne institucionalne sestavine in kateri so socialnoekonomski predpogoji za demokracijo in njeno utrditev (glej npr. Held in Pollitt, ur., 1986; Sartori, 1987a in 1987b; Arthur, ur., 1992; Held, 1993; Dahl, 2000). Nekateri avtorji kombinirajo to splošno razpravo z zgodovinsko analizo, s konceptualizacijo države političnega tekmovanja, stalno notranje razcepljene družbe in analizo demokratizacije v določenih delih sveta (npr. Marks in Diamond, 1992; Parry in Moran, ur., 1994; Grugel, 2002), drugi pa se osredotočajo na politične akterje – civilno družbo, politične stranke in interesne skupine (npr. Keane, 1988, in Keane, ur., 1988a; Bibič in Graziano, ur., 1994; Morlino, 1998).

Drugi segment literature, ki si je pridobil vzdevek “tranzitologija”, se je podrobno osredotočil na prehode v demokracijo in njeno konsolidacijo (O'Donnell, Schmitter in Whitehead, 1991; Huntington, 1991; Linz in Stepan, 1996; Morlino, 1998). Razdrobljene raziskave so predstavljale izkušnje z demokratizacijo v določenih delih sveta (npr. Pridham in Vanhanen, 1994; Linz in Stepan, 1996; Quigley,

1997; Potter, Goldblatt, Kiloh and Lewis, 1997; Dawisha in Parrott, ur., 1997; Pridham in Gallagher, ur., 2000). Šele kasneje so bile objavljene bolj celostne analize in tudi sinteze razprav o tretjem valu demokratizacije, vlogi politične kulture in civilne družbe (Diamond, 1999; Van Beek, ur., 2005).

Tranzitologom so se pri iskanju modelov za prehode iz avtoritarnih v demokratične režime v razpravah o primernih modelih pridružili tudi nekateri avtorji, ki so bili pred tem raziskovalno sicer usmerjeni na nesocialistične države (še posebej Lijphart, 1984, 1992 in 1994). V prvi vrsti so razglabljali o tem, katera ustavna izbira (parlamentarni ali predsedniški sistem) bi bil bolj primeren za mlade demokracije (npr. DiPalma, 1990; Lijphart, 1992). Podoben vpliv so imele tudi analize posledic volilnih sistemov (npr. Farrell, 2001) ter analize predstavnštva žensk in etničnih manjšin (npr. Norris, 2004). Drugi avtorji pa so predvsem orisovali poteke prehodov v demokracijo (npr. Elster, Offe in Preuss z Boenker, Goetting in Rueb, 1998; Stoner in McFaul, ur., 2013). Institucionalne ureditve, opredeljene kot predpogoji za poliarhijo (demokracijo za velik del družbe; Dahl, 1971) so postale teoretična osnova za empirično merjenje demokratičnosti v posocialističnih državah (Inkeles, ur., 1991) in celo za seznam političnih kriterijev, ki jih je Evropska skupnost/Evropska unija začela uporabljati pri ocenjevanju primernosti kandidatke za pridruževanje ES/EU.

Poseben segment literature se usmerja na vprašanja demokracije na nadnacionalni ravni. Avtorji poleg o čeznacionalni (*transnational*) demokraciji (npr. Anderson, ur., 2002) govorijo o globalni demokraciji (npr. Holden, ur., 2000) in o globalni vladavini (*governance*; npr. Held in McGrew, ur., 2000; Held, 2004). Globalizacijska literatura zajema več glavnih politoloških tokov in tako uporablja tudi različne politološke govore. Naslavlja družbene probleme, politično moč, civilno družbo, pravo, institucije, državljanstvo, ekonomijo, neenakosti, pravičnost, javne politike, a v globalnih razsežnostih in na globalni ravni (npr. Held in McGrew, ur., 2000; Held in McGrew, ur., 2002; Keane, 2003). Nekateri avtorji teoretizirajo posledice zadnjega vala globalizacije na politične sisteme doma (npr. Wiarda, ur., 2001), drugi razpravljajo o demokraciji v medvladni obliki in o globalni demokraciji (npr. Archibugi in Held, ur., 1995). Do neke mere so tem sorodne razprave o demokraciji Evropske unije (npr. Rosenau, 1998; Hayward in Menon, ur., 2003; Nettesheim, 2005; Benz in Papadopoulos, ur., 2006; Giorgi in Parsons, ur., 2006; Eriksen, 2014) ter o upravljanju modernih in postmodernih družb (Beck, 1999 in 2006).

V okoliščinah zadnjega vala globalizacije, ko se je širila praksa čeznacionalnega oblikovanja pravil oziroma javnih politik (bolj ali manj se je poistovetila s pojmom regulacija), se je razvil velik segment literature, ki eksplicitno ne govori toliko o demokraciji, temveč bolj o regulaciji in vladanju prek omrežij (Ansell in Torfing, ur., 2016). Ključni razlog je v tem, da ta regulacija ni več izključno v domeni (nacionalnih) držav, temveč na postavljanje mednarodnih pravil močno vplivajo zasebni igralci. Avtorji poudarjajo, da se je organizacija politične moči močno spremenila (Pierre, 2000; Benz in Papadopoulos, 2006). Vprašanja in dileme glede razmerij med različnimi državnimi in zasebnimi oblikami vladavin pa so vendarle postavila na dnevni red velika vprašanja demokracije (posredno imenovane tudi meta-vladavina – *meta-governance*) in vloge politikov (Sørensen, 2002; Sørensen in Torfing, 2005; Blanco, Lowndes in Pratchett, 2011; Bäckstrand in Kuyper, 2017). Pojavili so se tudi poskusi vrednotenja vladavine na podlagi demokratičnih vrednot (npr. Hanberger, 2001 in 2004; Sørensen, 2002; Sørensen in Torfing, 2005).

Poleg institucionalnega vidika (vprašanja značilnosti ustav) v zadnjem času vedno bolj prihajata v ospredje obnašanje igralcev (behavioristični vidik) in vidik javnih politik (glej npr. Lane in Ersson, 2003). To še posebej velja v okoliščinah širjenja pojava radikalno desnih strank in ogrožanja stabilnosti obstoječih demokracij (npr. Raby, 2006). Pri preučevanju političnih institucij in njihovih učinkov ima posebno mesto preučevanje volilnih sistemov (LeDuc, Niemi in Norris, ur., 2002 in 2014; Norris, 2004; Carter, 2005; Diamond, 2006). Izpostavlja se povečane zahteve za kulturni protekcionizem in hkrati večjo odprtost proporcionalnih volilnih sistemov za radikalne politične odzive na globalizacijske učinke v okviru nacionalnih držav (Norris, 2005). Zato nekateri avtorji (npr. Norris, 2005: 254–255) poudarjajo potrebo po nadaljnjem raziskovanju, ki bo seglo prek posplošenega kvantitativnega metodološkega pristopa.

Pojav ekstremno desnih strank je postavil na dnevni red vprašanja razmerij med demokracijo, vrednotami in javnimi politikami (Hainsworth, ur., 2000; Mudde, 2000). V literaturi o demokraciji so med posebej izpostavljenimi vrednotami enakost, liberalizem in inkluzivnost (npr. Sartori, 1987b; Dahl, 1971; Dahl, 2000), civilnost (*civility*) in nenasilje (Keane, 2003) pa tudi povezanost med vrednotami, njihovim vplivom na javne politike (npr. van Deth in Scarbrough, ur., 1995; Jowell, Roberts, Fitzgerald in Eva, ur., 2007). Predvsem v novih demokracijah je aktualno vprašanje o vrednotni podlagi za

ohranjanje demokracije (npr. Klingemann in Zielonka, ur., 2006). Oživel pa ni le interes za ohranjanje (starih in mladih) demokracij, temveč tudi za vprašanja njihovega propada (Tilly, 2003; Keane, 2009). Množijo se analize dejanskih procesov de-demokratizacije oziroma upadanja demokracije (glej npr. Erdmann in Kneuer, ur., 2011; Bugarič, 2015; Csillag in Szelényi, 2015; Plattner, 2015; Bermeo, 2016; Brusis, 2016; Foa in Monk, 2016) in upadanja legitimnosti demokracije v 21. stoletju (van Beeck, ur., 2019), še posebej v okoliščinah mednarodne finančne in ekonomske krize (van Beeck in Wnuk-Lipinski, ur., 2011; Ferrín in Kriesi, ur., 2016).

V celoti gledano, v zadnjem času vedno bolj stopa v ospredje vprašanje povezanosti med določenimi institucionalnimi vzorci demokracije in njihovimi družbenimi, političnimi razsežnostmi ter učinki. Prav ta pristop pri raziskovanju v tej knjigi še posebej upoštevamo.

Prijazne in manj prijazne oblike demokracije – izsledki kvantitativnega raziskovanja

Obsežno kvantitativno empirično raziskovanje političnih institucij je pripeljalo do ugotovitve, da je mogoče razlikovati med večinsko in proporcionalno zasnovanimi demokracijami (Powell, 2000). Toda demokracije niso le politične institucije, temveč tudi njihovi družbeni učinki. To tezo je preverjal Lijphart, ki na podlagi dolgoletnega mednarodno primerjalnega raziskovanja ugotovil, da je mogoče govoriti o dveh usmeritvah demokracij, ki se med seboj zelo razlikujeta. Dve temeljni zvrsti je poimenoval večinske in konsenzualne demokracije (Lijphart, 2012: 274). Konsenzualne demokracije se razlikujejo od Powellovega tipa (tega je poimenoval proporcionalne demokracije), zanje je namreč poleg proporcionalnih institucionalnih rešitev značilen tudi konsenzualni način delovanja. Glede na družbene učinke Lijphart označuje večinske demokracije za manj prijazne oblike demokracije, konsenzualne demokracije pa za bolj prijazne.

Institucionalno se večinske in konsenzualne demokracije razlikujejo predvsem glede na značilnosti razmerij med izvršno oblastjo in političnimi strankami ter glede na značilnosti v okviru federalne ali unitarne razsežnosti.

Tabela 1: Primerjava večinske in konsenzualne oblike demokracije

Zvrst demokracije	VEČINSKA	KONSENZUALNA
Razsežnosti razmerij med izvršno oblastjo in političnimi strankami		
Razmerje med vlado in političnimi strankami	koncentracija izvršne oblasti v enostrankarskih večinskih vladnih kabinetih	porazdelitev oblasti (<i>power-sharing</i>) v okviru širokih večstrankarskih koalicij
Razmerje med izvršno in zakonodajno oblastjo	izvršna oblast prevladuje	ravnovesje moči izvršne in zakonodajne oblasti (<i>balance of power</i>)
Zvrst strankarskega sistema	dvostrankarski	večstrankarski
Zvrst volilnega sistema	večinski in disproporcionalni	proporcionalni
Značilnosti interesno-skupinskega sistema	pluralistični interesno-skupinski sistemi s svobodnim tekmovanjem med skupinami	koordinirani in korporativistični interesno skupinski sistemi, ki težijo k dogovarjanju in h kompromisu
Federalno-unitarna razsežnost		
Temeljni značilnosti značilnost vladavine	unitarna in centralizirana vladavina	federalna in decentralizirana vladavina
Značilnosti institucionalne strukture parlamenta	koncentracija legislative oblasti v enodomnem zakonodajnem telesu	delitev zakonodajne oblasti med dvema enako močnima, a različno sestavljenima domovoma
Zvrst ustave	fleksibilne ustave, ki jih je mogoče spremeniti z enostavno večino	rigidne ustave, ki jih je mogoče spremeniti samo z zelo velikimi večinami
Zvrst najvišje instance, ki odloča o ustavnosti zakonov	zakonodajna telesa imajo zadnjo besedo glede ustavnosti svoje zakonodaje	zakoni so predmet sodnega preverjanja ustavnosti; ustavnost presoja jo ali vrhovna ali ustavna sodišča
Zvrst razmerja med izvršno oblastjo in centralnimi bankami	centralne banke so odvisne od izvršne oblasti	neodvisne banke

Vir: avtoričin pregled na podlagi Lijphart (2012: 3–4).

Poleg tega Lijphartovo raziskovanje kaže, da so konsenzualne demokracije prijaznejše in uporabljajo manj nasilja v javnih politikah, kot so npr. politike blaginje (*welfare*) ali varovanja okolja, manj zapirajo ljudi v zapore in manj verjetno imajo smrtno kazen, konsenzualne demokracije iz razvitega sveta so tudi bolj radodarne pri ekonomski pomoči deželam v razvoju.

Med očitne primere večinskega modela demokracije se uvršča razmeroma malo držav. Poleg britanskega primera Lijphart podrobneje predstavlja še Novo Zelandijo in Barbados. Za ilustracijo konsenzualnega modela uporablja primer Švice, Belgije in Evropske unije.

Empirično mednarodno primerjalno raziskovanje očitno pomaga pri razkrivanju vzorcev demokracij. Slabost takšnega raziskovanja pa je, da oblikuje tipologije na podlagi statističnih analiz velikega števila primerov in izbranih spremenljivk o teh primerih, pri tem pa so izbrane spremenljivke dodatno osiromašene na izbrane kazalnike. S tem se sicer omogoči primerjalno raziskovanje bolj ali manj

unikatnih političnih sistemov, hkrati pa se izgublja veliko relevantnih informacij o posamičnih sistemih.

V primeru Združenega kraljestva se npr. izgubi izjemno pomembno dejstvo, da v britanskem sistemu ni suvereno ljudstvo, temveč parlament. Za to, da bi natančneje razumeli dinamiko nastanka in spreminjanje oblik vladavin, je zelo pomemben drugačen raziskovalni pristop – kvalitativno raziskovanje.

V tej knjigi tako gradimo na predhodnem, tudi kvantitativnem raziskovanju, a ga na primeru študija Združenega kraljestva poglobljamo s kvalitativnim raziskovanjem.

Westminsterski model – bistveni manjkajoči kvalitativni elementi v mednarodno primerjalnem raziskovanju britanske demokracije

Britanski sistem se pogosto na kratko imenuje westminsterski model ali pa westminstersko-whiteholški model (*Westminster-Whitehall model*) parlamentarne demokracije (Page, 2010). V njem se prepletajo naslednje pomembne značilnosti.

Prvič, britanski model vsebuje zgodovinsko pogojeno dvojnost. Vsebuje namreč tako značilnosti parlamentarne demokracije kot tudi ustavne monarhije¹. Združeno kraljestvo je parlamentarna demokracija glede na to, da vlado izvolijo ljudje na podlagi univerzalne volilne pravice zato, da bi vlada vladala v interesu ljudi. In vendar je v Združenem kraljestvu tudi monarh del institucionalnega političnega sistema, čeprav je moč monarha omejena, njegovo oziroma njeno delovanje pa naj bi bilo politično nepristransko.

Drugič, v britanskem modelu ni suvereno ljudstvo, temveč parlament.

Tretjič, v britanski politični sistem je institucionalno vgrajena prevlada izvršne oblasti. Izvršna oblast namreč “sedi” v parlamentu in ga s politično večino obvladuje.

Četrtič, britanski model ni statičen, temveč se skozi zgodovino spreminja.

Petič, pomembna razsežnost britanske vladavine je globalna. Razvoj modernih političnih ustanov je bil v zgodovini tesno povezan z razvojem britanskega kapitalizma in njegovega prelitja prek

¹ Glej podrobneje v “Parliament and Crown”, Parliament UK (2018ac).

državnih meja. Britanski parlamentarizem je vplival na institucionalni razvoj po Evropi, še zlasti pa v britanskih kolonijah.

Šestič, še vedno je aktualna politična ideja britanske veličine, živa je tudi zgodovinska samozaznava Združenega kraljestva kot največje svetovne imperialne sile in temu skladno njeno globalno delovanje (Davie, 1994; Booth, 1995; Marwick, 2003; Black, 2004, 2006 in 2011).

Pragmatizem v razvoju britanske oblike demokracije

O preoblikovanju britanskega sistema predstavniške vladavine je bilo zelo malo teoretskih razprav. Večinoma se je sistem spreminjal zaradi pogajanj in pragmatičnih odločitev dinamično spreminjajočih se političnih igralcev. V dosedanji zgodovini so vznikali vedno novi igralci v okoliščinah tehnološko, gospodarsko in kulturno modernizirajoče se družbe.

Moderne politične institucije so se razvijale zaradi potrebe, da se vladavina prilagaja družbenoekonomskim spremembam in interesom vladajočih političnih igralcev (Miller, 1960). Čeprav je razvoj potekal prek več stoletij, se je izrazilo zgostil v 19. stoletju. Lahko rečemo, da v britanski zgodovini ni bilo revolucije, ki bi bila primerljiva s francosko ali ameriško revolucijo.

Ne glede na to, da ni mogoče izločiti enega transformativnega dogodka v oblikovanju britanskega parlamenta, pa je pogosto kot zgodovinska prelomnica navedena Magna Carta (1215). Ta zgodovinski dokument velja za izhodiščno pravno osnovo britanskega posebnega načina normativnega opredeljevanja političnega sistema. Združeno kraljestvo namreč nima kodificirane ustave, ki bi bila primerljiva z večino držav na svetu. Magna Carta je še vedno tudi veljavni vir za presoje v sodstvu v Združenem kraljestvu, uveljavila pa se je tudi v državah Commonwealtha (npr. v Kanadi, Avstraliji in Novi Zelandiji; Lock, 1989). Pravzaprav je britanska ustava sestavljena prerogativov (privilegijev) monarha, zakonov, ki jih sprejema parlament (*statutes*), zgodovinsko akumuliranih sodnih sodb, ki se štejejo za precedence (običajno pravo – *common law*), konvencij (nenapisanih pravil, ki se spoštujejo v praksi) in avtoritativnih mnenj (pisnih prispevkov strokovnih avtoritet; gl. Blackburn, 2015).

Prav zato, ker ustava ni trdno določena, se lahko postopoma prilagaja novim okoliščinam. To je mogoče storiti kar s parlamentarnimi zakoni, saj imajo ti premoč (*supremacy*) nad drugimi ustavnimi viri. Parlament lahko dejansko sprejema zakone, ki spreminjajo ustavo brez posebnega postopka. Ravno tako lahko običajno pravo intervenira v preoblikovanje razmerij med vejami oblasti (npr. status sodnikov in razmerja med parlamentom in sodišči; gl. Kingdom, 1991: 33–38).

Globalno širjenje britanskega političnega modela je bilo tesno povezano s širjenjem določenega tipa kapitalizma. Sprva se je to dogajalo z unifikacijo britanskih otokov (vključno z Irsko). Kasneje se je politični model prenašal v druge dele sveta prek širjenja britanskega gospodarskega, kulturnega in političnega vpliva na druge kontinente. Toda čeprav so bili britanski politično-upravni vplivi široko razpršeni, določenih kvalitet ni bilo mogoče preprosto izvažati drugam. Gre za britansko spoštovanje konvencij, ki velja za nepriemerljivo višjo kvaliteto v britanski ustavi kot v katerikoli drugi državi (Kingdom, 1991: 49).

Teza o suverenosti parlamenta temelji predvsem na dveh postavkah. Prva je dediščina zgodovinske uveljavitve parlamenta na podlagi ukinitve božanske legitimnosti kralja. Druga pa je oblikovanja politične legitimnosti sistema vladanja na podlagi družbene pogodbe. Institucija parlamenta se je namreč razvila kot telo, ki je predstavljalo interese politične nacije (*political nation*) oziroma vladanih (*the ruled*) s tem, da je omejila oblast kralja (vladarja). Zato je nastanek spodnjega doma parlamenta (*the House of Commons*) ključna britanska politična inovacija v procesu modernizacije. Toda, ob odstranitvi božanske pravice monarha (*monarch's divine right*) je bila ustanovljena tudi izvršna oblast, ki je del parlamenta.

Raziskovalni pristop

V knjigi iščemo odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja:

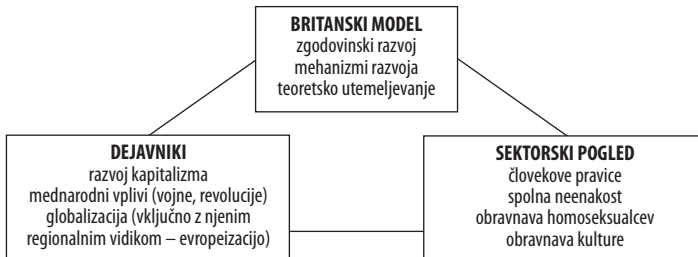
- Katere so dolgoročne značilnosti britanske oblike demokracije?
- Katere politične odgovore na različne faze kapitalizma je (Velika) Britanija oziroma Združeno kraljestvo oblikovalo doslej?
- Kaj pomeni brexit iz notranjepolitičnega zornega kota?
- Kaj pomenijo dileme v razreševanju britanske ustavne krize v procesu brexita glede na aktualne dileme vladanja v sedanji fazi globalnega kapitalizma?

Odgovore iščemo prek:

- vpogleda v družbenoekonomske in mednarodne soopredeljenosti razvoja britanskega modela demokracije;
- zgodovinskega pregleda mehanizmov razvoja političnih ustanov in njihovih značilnosti (razvoja parlamentarne demokracije, lord-ske zbornice, monarhije, državne religije, javne uprave, policije in političnih strank);
- teoretskega utemeljevanja razvoja parlamentarne demokracije in temeljnega vira legitimnosti politične vladavine in
- vpogleda v indikativna sektorska področja, kot so človekove pravice, obravnava spolne neenakosti, homoseksualcev in kulture.

V raziskovalnem modelu razlikujemo med britanskim modelom (institucijami, mehanizmi in teoretskim utemeljevanjem britanske oblike demokracije), dejavniki razvoja britanskega modela (notranji in zunanji dejavniki) ter sektorskim oziroma javnopolitičnim vidikom praktičnega delovanja britanske zgodovinsko prilagajajoče se politične ureditve. V raziskovalnem modelu so vsi trije sklopi vzajemno povezani, saj predpostavljamo, da gre za vzajemne vplive.

Slika 1: Raziskovalni model

Raziskovanje je bilo kvalitativno in je potekalo prek študijskih obiskov v Združenem kraljestvu od začetka devetdesetih let 20. stoletja, strokovnih razgovorov z Davidom Judgeom, profesorjem na University of Strathclyde, Terryjem Coxom, profesorjem na University of Glasgow, Williamom Maloonyjem, profesorjem na Newcastle University, Patrycjo Rozbicko, docentko na Aston Univeristy, Markom Goughom, britanskim pravnikom in na podlagi pregleda literature, objavljenih raziskav in statističnih podatkov ter prispevkov množičnih medijev.